

Euripides Bacchae. Edidit E. Christian Kopff. *Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana.* Leipzig 1982. Σελ. xxi+79.

Κατά τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ διάσημος ἐκδοτικός οἶκος Teubner τῆς Λιψίας ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του ἐκ νέου εἰς τὴν ἐκδόσιν τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου. Ἦδη ἐξεδόθησαν, εἰς μεμονωμένους τόμους, ἡ *Ἐκάβη* ὑπὸ τοῦ S.G. Daitz, οἱ *Ἡρακλεῖδαι* ὑπὸ τοῦ A. Garzya, ἡ *Ἰφιγένεια ἢ ἐν Ταύροις* ὑπὸ τοῦ D. Sansone καὶ ὁ *Ἴων*, ὁ *Ὀρέστης* καὶ αἱ *Τρωάδες* ὑπὸ τοῦ W. Biehl. Τελευταίως προσετέθη ἡ μετὰ χεῖρας ἐκδοσις τῶν *Βακχῶν* ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Colorado (ἐν Boulder), E. Christian Kopff. Ὁ νέος ἐκδότης, εἰς τὰ σύντομα Προλεγόμενα (Praefatio, σελ. v-vi), ὀρθῶς ἐπισημαίνει ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας «nobilissiman gratissimamque tragoediarum Euripidis auribus omnium, exceptis Phoenissis Oresteque, Bacchas fuisse», κατὰ τοὺς ἐπομένους ἄλλως, τοῦ Βυζαντίου, αἰῶνας τὰ χειρόγραφα τῆς τραγωδίας αὐτῆς κατέστησαν σπανιότερα. Ἐκ τούτων δύο μόνον ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν, ὁ Λαυρεντιακὸς κώδιξ 32,2 (L) καὶ ὁ Παλατινὸς 287 τοῦ Βατικανοῦ (P), ἀμφότεροι τοῦ 14. αἰῶνος καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου προερχόμενοι, τοῦ Δημητρίου δηλονότι τοῦ Τρικλινίου, τοῦ Θεσσαλονικέως. Ὁ κώδιξ L περιλαμβάνει ἐν φφ. 76-81 καὶ μετὰ τῶν *Ἰκετίδων* τοῦ Εὐριπίδου μόνους τοὺς στίχους 1-755 τῶν *Βακχῶν*, φέρει δὲ διορθώσεις εἰς τὸ κείμενον καὶ τὴν κωλομετρίαν εἰσαχθεῖσας, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τοῦ Τρικλινίου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προτύπου ἐξ οὗ ἀντεγράφη ὁ P. Ὁ δευτέρος οὗτος κώδιξ προέρχεται ἐκ προτύπου κατὰ πολὺ βελτίονος τοῦ προτύπου τοῦ L καὶ διὲν πληρεστέρου, δοθέντος ὅτι ὁ P περιέχει πλέον τῶν στίχων 14, 525 καὶ 552, τοὺς ὁποίους παραλείπει ὁ L, καὶ τὸ μετὰ τὸν στίχον 755 τμήμα τῆς τραγωδίας, μετὰ σημαντικῶν πάντως κενῶν. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετίαν ὑπῆρχεν, ὡς φαίνεται, γραπτὴ παράδοσις τῶν *Βακχῶν* περιέχουσα βελτίονας τῶν σωζομένων χειρογράφων γραφάς, ἀλλὰ καὶ τὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς τραγωδίας, ἔνθα ἡ Ἄγαυη, ἀπαλλαγείσα τῆς μανίας καὶ γνωρίσασα τὸν υἱὸν της, κρατοῦσα δὲ ἕκαστον τῶν διεσπασμένων μελῶν του εἰς χεῖρας της, θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται: τῆς γραπτῆς ταύτης παραδόσεως γνώστης καὶ χρήστης ὑπῆρξεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Χριστοῦ Πάσχοντος*, ποιήματος βυζαντιακοῦ.

Εἰς τὰ Προλεγόμενα ἐπιτάσσονται μακροὶ πίνακες: τῶν παλαιότερων ἐκδόσεων, ἀπὸ τῆς editio princeps τοῦ Ἄλδου Μανουτίου (Βενετία 1503) μέχρι τῆς νεωτάτης τοῦ Ebener (Βερολῖνον 1980)· τῆς ἐπὶ τῶν *Βακχῶν* καὶ τοῦ Εὐριπίδου γενικώτερον βιβλιογραφίας (τὰ λήμματα ὑπερβαίνουν κατὰ πολὺ τὰ τετρακόσια)· τῶν διαφόρων συντομογραφῶν περὶ τῶν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν ἐκδόσεων· καί, τέλος, τῶν συμβόλων διὰ τοὺς χρησιμοποιουμένους εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα κώδικας καὶ παπύρους. Ἐπεταὶ τὸ ἀρχαῖον κείμενον τῶν εἰς τὴν τραγωδίαν Ὑποθέσεων καὶ αὐτῆς τῆς τραγωδίας· τοῦτο εἶναι ὀπλισμένον μὲ πλουσιώτατα testimonia καὶ ἀπκριβωμένον κριτικὸν ὑπόμνημα (σελ. 1-53). Εἰς τὸ ἀρχαῖον κείμενον ἐπιτάσσονται δύο Παραρτήματα, τὸ μὲν (σελ. 54-56) ἐπιγραφόμενον *Textus Baccharum Supplementum* καὶ περιέχον ἐκ τοῦ *Χριστοῦ Πάσχοντος* στίχους ἑλλείποντας εἰς τὴν χειρόγραφον παράδοσιν τῶν *Βακχῶν* γνωστοὺς ἄλλως εἰς τὸν συγγραφέα τοῦ βυζαντιακοῦ δράματος ἐκ πληρεστέρου, ὡς ἤδη ἐλέχθη, εἰς χεῖρας τοῦ χειρογράφου τῆς εὐριπιδείου τραγωδίας· τὸ δὲ (σελ. 57-72) ἐπιγραφόμενον *Adnotationis Criticae Supplementum* καὶ περιέχον κριτικὰς παρατηρήσεις λογίων εἰς τὰς *Βάκχας*. Ἐν τέλει (σελ. 73-79) ὑπάρχει πλήρης μετρικὴ ἀνάλυσις τῶν λυρικῶν τμημάτων τοῦ δράματος.

Εἶναι φυσικὸν ὅτι εἰς τοιαύτην ἔκδοσιν αἱ προτιμήσεις ἢ ἐπιλογαὶ τοῦ ἐκδότη ὄχι εὐρίσκουν πάντοτε σύμφωνον τὸν ἀναγνώστην. Ὁ νέος ἐκδότης ἐνίοτε ἐπεμβαίνει εἰς τὸ κείμενον εἴτε μεταβάλλων τὴν παραδεδομένην γραφὴν (πβ. στ. 69, 327, 796, κτλ.) εἴτε προβαίνων εἰς μεταθέσεις στίχων (ὅπως τῶν στ. 199-203 μετὰ τὸν στ. 247 καὶ τῶν στ. 325-337 μετὰ τὸν στ. 344, ἄνευ ἀποχρῶντος, φρονῶ, λόγου). Εἰς τοὺς στ. 1103-1104 υἰοθετεῖται ἡ γραφὴ τῶν κωδικῶν *τέλος δὲ δρυῖνους συγκεραυνοῦσαι κλάδους / ρίζας ἀνεσπάρασσον ἀσιδήροις μοχλοῖς*, εἰς τὸ Κριτικὸν δὲ Συμπλήρωμα (σελ. 69) πληροφορεῖ ὁ ἐκδότης ὅτι ὁ Hartung διώρθωσεν τὸν στ. 1103 εἰς *δρυῖνοις συντριαινοῦσαι κλάδοις*, ἔναντι *δρυῖνοις συντριαινοῦσαι* (ἢ *συγκραδαίνουσαι*) *κλάδους* τοῦ Pierson καὶ *δρυῖνους ζυγκρατύνουσαι* (ἢ *συγκορύσσουσαι*) *κλάδους* τοῦ Musgrave. Ὁ Musgrave εἶχε παρατηρήσει ὅτι «*τριανοῦν est moliendo evertere, nec ullum adhuc exemplum novimus, ubi dicatur aliquis vectem ipsam, cuius auxilio utitur, τριανοῦν. legendum ni fallor συγκρατύνουσαι*». Καθ' ἡμᾶς ἡ διόρθωσις τοῦ Hartung εἶναι ἐδοστοχωτάτη. Ὅτι *τριανοῦν* καὶ *συντριανοῦν* σημαίνουν *ἀναμοχλεύειν* μαρτυροῦν οἱ στ. 347-348 τοῦ αὐτοῦ δράματος (*ἐλθὼν δὲ θάκουσ τοῦδ' ἴν' οἴωνοσκοπεῖ / μοχλοῖς τριαίνου κἀνάτρεψον ἔμπαλι*) καὶ οἱ στ. 943-946 τοῦ Ἡρακλέους (*λάζυσθαι χρεῶν / μοχλοῦς δικέλλας θ', ὥστε Κυκλώπων βάρηρα / φοῖνικι κανόνι καὶ τύκοις ἡρμοσμένα / στρεπτῶ σιδήρω συντριανωῶσαι πάλιν*). Εἰς τὴν Βιβλιογραφίαν (σελ. xiii) ὁ ἀκριβὴς τίτλος τῆς διατριβῆς τοῦ Klinkenberg εἶναι *De Euripideorum prologorum arte et interpolatione* (ἀντὶ interpretatione) καὶ ὁ χρόνος ἐκδόσεως 1880· αὐτόθι (σελ. xvi) ὁ ἀκριβὴς τίτλος τοῦ ἔργου τοῦ Reiske εἶναι *Ad Euripidam (sic) et Aristophanem animadversiones* καὶ ὁ χρόνος ἐκδόσεως 1754. Ἀναγκαῖα προσθήκη εἰς τὴν Βιβλιογραφίαν εἶναι αἱ περὶ Βακχῶν σημειώσεις ἀνωνύμου ἐν *Notae philologicae et grammaticae in Euripidis tragoedias e variis virorum doctorum commentariis maxima ex parte selectae* (...) tomus II, Londini 1828, σελ. 223-298.

Γ.Α.Χριστοδούλου



Triphiodorus. Ilii Excidium. Edidit Henricus Livrea. *Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana.* Leipzig 1982. Σελ. XXVI+50.

Ὁ γνωστότερος σήμερον μελετητὴς τοῦ ἐπικοῦ ποιητοῦ Τριφιόδωρου (3. ἢ 4. αἰ. μ.Χ.), Καθηγητὴς Enrico Livrea (βλ. κυρίως τὰς μελέτας του, «Per una nuova edizione critica di Trifiodoro», ἐν *Rivista di Filologia e d' Istruzione Classica* 104 (1976), 443-452, «Un nuovo codice di Trifiodoro», ἐν *Scritti in onore di S. Pugliatti* V (1978), 499-508, καὶ «P. Oxy. 2946 e la constitutio textus di Trifiodoro», ἐν *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 33 (1979), 57-74), ἐκδίδει νῦν διὰ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Teubner τῆς Λιψίας τὴν *Ἰλίον Ἄλωσιν* τοῦ Τριφιόδωρου. Κατὰ τὸ ἐν φ. 131β τοῦ κώδικος M (=Matritensis Gr. 4691) σημεῖωμα, *Τρυφιόδωρος αἰγύπτιος γραμματικὸς καὶ ποιητὴς ἐπῶν. οὗτος ἔγραψε μαραθωνιακά. ἰλίον ἄλωσιν. τὰ κατὰ τὴν ἵποδάμειαν. ὀδύσειαν λειπογράμματον. ἔστι δὲ ποίημα τῶν ὀδυσσεῶς καμάτων, καὶ ὅσα μυθολογοῦσι περὶ αὐτοῦ. παράφρασιν τῶν ὀμήρου παραβολῶν καὶ ἄλλα πλεῖστα* (πβ. λεξικὸν Σοῦδα, ἐν λ. Τρυφιόδωρος [T 1111, 1112 Adler]). Ὁ Livrea εἰς τὰ Προλεγόμενα (Praefatio, σελ. ν-xxvi) περιγράφει τοὺς χρησιμοποιηθέντας διὰ τὴν ἔκδοσιν μάρτυρας τῆς γραπτῆς παραδόσεως, ἦτοι τὸν Π (=P. Oxy. 2996 τοῦ 3.4. αἰ.) καὶ τοὺς κώδικας F (=Laurent.